

ביאורים

לפני שהרמב"ם התחיל לבאר את מהות העולם הבא, הוא הקדים לבאר שהמטרה הראויה אליה צריך האדם לכוון בעבודת ה' אינה השכר, אלא עצם עשיית ציווי ה'. כעת הוא מקדים הקדמה נוספת, בעניינם של אגדות חז"ל, הנצרכות להבנת דברי חז"ל על ימות המשיח והעולם הבא.

דברים רבים באגדות חז"ל נראים לכאורה מוזרים, תמוהים ומנוגדים להיגיון. הרמב"ם מציג את צורות ההתייחסות השונות של בני האדם לדברים. הוא מתחיל מצורת התייחסות שגויה נפוצה, המקבלת את דבר חז"ל בעניינים אלו כפשוטם ומאמינה בהם, ולא מחפשת את העומק שבהם. אלו האוחזים בגישה זו, מבינים חלק ממאמרי חז"ל באופן הנוגד את ההיגיון, ואפילו בדברים שגם אנשים פשוטים עשויים לשים לב לחוסר ההיגיון שבהם.

הרמב"ם כותב שלמרות שאנשים אלו מתייחסים, על פי הבנתם, בכבוד לדברי חכמים, וכביכול 'מתבטלים' אליהם, דרך זו מבזה את התורה ואת דברי החכמים, מפני שהיא ממעיטה ומקטינה את רמתם של התורה ושל חכמיה, והופכת את התורה למנוגדת להיגיון. במקום שאדם הנפגש עם דברי חכמים יתמלא התפעלות מגדלות התורה וחכמיה, הוא נפגש עם דברים חסרי היגיון, הנאמרים כאילו הם מיצגים את חכמי ישראל ותורתם. דבר זה, עלול להביא אותו להתייחס לכל דברי התורה כאל דברים הנוגדים את ההיגיון. כמובן שכל זה מצטרף לבעיות שיש בעצם הבנת דברי חז"ל שלא כשורה.

דרך זו מזיקה במיוחד, כאשר אנשים אלו, שלא הבינו את דברי חז"ל לעומקם, דורשים דרשות לרבים ומלמדים אחרים את אגדות חז"ל על פי הבנתם. על אנשים כאלו להכיר בחוסר הבנתם, ולהימנע מלדרוש בדברים אלו, או לחילופין לומר מפורשות שאינם מבינים את כוונת דברי חז"ל, ולהימנע מלהסבירם בצורה פשטנית.

הרחבות

• היחס לטעויות הנובעות מהבנה לקויה

וזו הפת עניית הדעת יש להצטרע עליהם לסכלותם. הרמב"ם תוקף בחריפות את המפרשים את דברי החכמים כפשוטם, והוא טוען שהם מבזים את התורה. ניתן לראות, שהרמב"ם מבקר בחריפות תפיסות מוטעות גם כאשר התפיסות נובעות מליקוי בהבנה. מתוך הבנה זו אומר הרמב"ם [הלכות תשובה ג, ז] שהאומר שלבורא יש גוף הוא מין למרות שכך עולה מפשטי הכתובים. הראב"ד [שם] משיג על טענה זו: "ולמה קרא לזה מין, וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזה המחשבה לפי שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות". הרמב"ם במורה נבוכים [חלק א פרק לו] מתייחס לטענתו של הראב"ד ודוחה אותה: "ואם יעלה בדעתך שמאמין ההגשמה יש לו התנצלות בעבור שגדל עליה, או לסכלותו או לקוצר דעתו - כן ראוי שתאמין בעובד עבודה זרה, שהוא לא יעבוד אלא לסכלות, או מפני שגדל על זה, מנהג אבותיהם בידיהם. ואם תאמר שפשוטי הכתובים ישליכום בזה הספק, כן תדע שעובד עבודה זרה אמנם הביאורו לעבודתה דמיונים וציורים חסרים. אין התנצלות, אם כן, למי שלא יקבל מן המאמתיים המעיינים, אם יהיה מקצר מן העיון".

שאלות לדין

"לפי שהם מכבדים ומנשאים החכמים כפי דעתם, והם משפילים אותם בתכלית השפלות". איזה מוסר ניתן לקחת מדברי הרמב"ם האלו?

מדוע כל כך חשוב לנו מה 'שאר האומות אומרים'?

ב

וממה שאתה צריך לדעת: כי בנוגע לדברי חכמים, זכרונם לברכה, נחלקו בני אדם לשלש כתות: הראשונה - והיא רב מה שראיתי, ואשר ראיתי בחוריו, ומה ששמעתי עליו - הם מאמינים אותם על פשטם, ואין סוברין בהם פרוש נסתר בשום פנים; והנמנעותו כלן הן אצלם מחיבות המציאות. ואמנם עושין כן - לפי שלא הבינו החכמות, והם רחוקים מן התבונות, ואין בהם מן השלמות כדי שיתעוררו מאליהם; ולא מצאו מעורר שיעורר אותם, וסוברים: שלא כנו החכמים, זכרונם לברכה, בכל דבריהם הישרים והמתקנים, אלא מה שהבינו הם לפי דעתם מהם, ושהם על פשוטם. ואף על פי שהנראה מקצת דבריהם יש מהם מן הדבקה והרחוק מן השכל, עד שאלו ספר על פשוטו לעמי הארץ, כל שכן לחכמים - היו תמהים בהתבוננם בהם והיו אומרים: היאך יתכן שיהיה בעולם אדם שיחשב כזה, או שיאמין שהיא אמונה נכונה, קל וחומר - שייטב בעיניו!

וזו הפת עניית הדעת יש להצטרע עליהם לסכלותם: לפי שהם מכבדים ומנשאים החכמים - כפי דעתם - והם משפילים אותם בתכלית השפלות והם אינם מבינים זה. וחי השם יתברך! כי הפת הזאת מאבדים הדרת התורה ומאפילים זרהה, ומשימים תורת ה' בהפך המכון בה. לפי שהשם יתברך אמר בתורה התמימה: "אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו: רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (דברים ו ד) - והפת הזאת מספרים מפשטי דברי החכמים, זכרונם לברכה, שכששומעין אותם שאר האמות אומרים: "רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה". ורב מה שעושין אלה הדרשנים, שהם מפרשין ומודיעין להמון העם מה שאינם יודעין. ומי יתן - אחר שלא ידעו ולא הבינו - שהיו שותקין, כמו שאמר: "מי יתן החרש תחרישון ויתיה לכם לחכמה" (איוב יג ה); או שהיו אומרים: אין אנו מבינים פונת החכמים בזה המאמר, ולא היאך יתפרש. אבל הם מחשבים שהם מבינים אותו ומשתדלים להודיע ולפרש לעם מה שהבינו הם עצמם כפי דעתם החלושה - לא מה שאמרו חכמים - ודורשין בראשי העם דרשות "מסכת ברכות" ו"פרק חלק" וזולתן על פשטן, מלה במלה.

ג' כתות בהבנת דברי חכמים. כת קבלת הפשט

קינה על הכת הראשונה

הנמנעות - דברים שלא ייתכנו במציאות המוכרת לנו. **כדי שיתעוררו מאליהם** - שישימו לב מעצמם על אודות הבעיה שבדבר. **מה שהבינו הם** - אנשי הכת הזו לפי דעתם מדברי חז"ל. **הדבקה** - שקר, כוזב. **הדרת התורה** - כבוד התורה. **בהפך המכון בה** - בהפך ממה שהיא אמורה להיות.